

KAPITALISM OCH JÄMLIKHET

Sydsvenska Dagbladet 1995-09-04

Germund Hesslow

En av de mest seglivade myterna om kapitalismens historia är att den har skapat stora klasskillnader. Vi har alla hört talas om Laissez faire-kapitalismen i England, om barnarbetare, hyreskaserner utan fönster och andra hemska förhållanden som försvann först när staten tyglade marknadskrafterna. "Folket reste sig" mot 1830-talets Laissez faire-kapitalism, skrev förre civilministern Bo Holmberg för några veckor sedan (DN 9/6), "och en gradvis utveckling mot demokrati och välfärd påbörjades".

Detta är i allt väsentligt en legend. Det är sant att de människor som vid tiden för kapitalismens genombrott i England arbetade i bomullsspinnerierna i Lancashire med dagens mått hade en förfärligt låg levnadsstandard. De kunde arbeta upp till femton timmar per dag. De var inte sällan undernärda och deras tillvaro var full av förödmjukelser. Barn som inte var mer än fyra eller fem tillbringade hela sitt liv i fabrikena.

Alternativet för dessa människor var dock inte moderna socialbidrag, utan att leva under *ännu sämre* villkor eller till och med svälta ihjäl på landsbygden där lönerna var lägre och där barnarbete alltid hade förekommit. Möjligheten att ta arbete i industrin var trots allt en förbättring, vilket förklarar varför människor faktiskt frivilligt flyttade från landsbygden till industristäderna och lät sina barn arbeta i fabrikena.

Det är bara dumt och poänglöst att idag rikta moraliserande anklagelser mot det system som tillhandahöll vad som *på den tiden* var ett bättre alternativ. Inte ens Bo Holmberg skulle ha kunnat ordna välbetalda AMS-jobb till fattiga lantarbetare i 1800-talets England.

Det kapitalistiska systemet, inte politiker, klarade av att försörja en snabbt växande befolkning och även att höja inkomsterna för de breda massorna. När barnarbetet försvann, så var det inte därför att Holmbergs föregångare ingrep mot grymma direktörer och föräldrar utan därför att marknadsekonomin hade höjt arbetarnas levnadsstandard så mycket att barnarbetet inte längre var nödvändigt.

Det är idag inte lätt att levandegöra de hisnande skillnader i levnadsstandard som rådde före kapitalismens genombrott och som levde kvar under 1800-talet som en lämning av det feudala systemet. Den engelska jordägande adeln bodde på slott med flera hundra rum och hade extra hus i London och jaktugor i Skottland. De hade hundratals tjänare som sov i fönsterlösa källare och vindsrum och som skötte om praktiskt taget alla vardagliga bestyr som att hjälpa till med påklädning, hämta varmvatten till morgonbadet eller stryka *The Times* så att lorden inte skulle få trycksvärta på händerna.

Många lordar ter sig ibland fortfarande rika med dagens referensramar men den förändring i relativ position som de fått vidkännas kunde knappast ha varit mer dramatisk. Idag är de flesta av deras slott öppna för allmänheten och många är omvandlade till hotell och museer. Ättlingarna till den gamla tidens betjänter och pigor får idag också varmvatten, även om det kommer ur en kran. De kan lyssna på musik, låt vara att den kommer från CD-spelare och inte från inhyrda stråkkvartetter. De kan förflytta sig på samma sätt som lorden, dvs med bil, och ofta göra samma saker på sin fritid. De tillbringar antagligen sina kvällar på samma sätt som lorderna - framför en TV.

Denna dramatiska utjämning av levnadsbetingelserna beror *inte* på att snälla politiker har bekämpat kapitalismens inneboende tendens att skapa klasskillnader. Den beror på kapitalismen själv, som dels har skapat billiga substitut till överklassens njutningsmedel och dels drivit upp lönerna för gemene man så långt att lorden inte längre har råd att anställa honom som tidningsstrykare eller påklädare.

Det är dessa faktorer, inte socialdemokratisk jämlikhetspolitik, som gjort att de som arbetar i serviceyrken numera har råd att själva njuta av samma typ av service. Den som arbetar på en restaurang, ett hotell eller en tvättinrättning, den moderna tidens piga eller betjänt kunde man kanske säga, kan idag själv äta ute, bor själv på hotell vid utlandsresor och lämnar då och då kläder till kemtvätten. Ingenting kunde vara mer ägnat att neutralisera den förnedring som det kan innebära att ge personlig service åt andra. Att pigan på lediga stunder kan anlita sin husbonde som betjänt torde vara ett så bra uttryck för det klasslösa samhället som Marx någonsin vågat drömma om.

Kapitalismen har därtill, genom att vara blind för ekonomiskt irrelevanta egenskaper som börd, skapat en historiskt sett unik ståndscirkulation som bidragit till att bryta ner de klasskrankor som inte har med pengar att göra.

Ingenting av det sagda betyder att det är fel att vilja öka jämlikheten ytterligare. Men för dem som i likhet med Bo Holmberg vill dela ut uppförandebetyg till historiska drivkrafter och för dem som vill förstå vad som historiskt sett visat sig gynna jämlikheten, är marknadsekonomi alldeles fel måltavla.